

Je to teprve nedávno, co byly zveřejněny dopisy Otokara Březiny Emilii Lakomé. Známe mnoho jiných, jež rovněž odhalují nitro básníka: ty, co napsal Marii Kalašové, Františku Bílkovi, Josefu Floriánovi, Jakubu Demlovi a dalším. V tomto směru by nebyly ničím výjimečným, kdyby Emilie Lakomá zároveň nebyla ženou jeho srdce. Můžeme tak nahlédnout do důvěrnějších tónů jeho bytosti a zároveň s udivením sledovat, jak prozřetelné jeho myšlenky na svoji dobu byly.

Dopisy jsou zároveň svědectvím zápasů myšlenkových a politických, jež Březina se zájmem sledoval a ve svých zápiscích i komentoval, a zahrnují roky 1905-1929. Zřetelně viděl past socialistických slibů o blahobytu, tušil již v obrysech nastupující módní a společenská schémata týkající se tělesné kultury, ale přitom tíhnul k prapodstatě, k základu země v jejím mystickém hávu, k tomu, co je *Urgrund* člověka.

Kdyby žili všichni lidé v blahobytu, byli by pyšní a tvrdí a bylo by zle na světě. Svět by se pod jejich nenávisť a tvrdost zřítíl.

Majetek však nemusí vždy býti výsledkem tvrdosti a nepoctivosti. Může býti i výsledkem střídmosti, sebezapírání a snaživosti. Stav, kdy pilný a snaživý člověk si nashromáždil jmění, aby mohl bezpečněji a svobodněji žít, byl vyšším stavem, ke kterému lidé dospěli. Rovnost, ke které dnes lidé směřují a ke které se při sportu a jiných příležitostech vedou, nutí všechny lidi, i jemné, pro které takový život není, žít stejně. Začíná se dokonce i na fyzickou stránku hledět jako na majetek kolektivu a ne jako na mystický majetek jednotlivce. Tyto názory pro jemné lidi nejsou.

Dají-li socialisté všechno všem stejně, neučiní tím lidi šťastnými. Ke štěstí není zapotřebí mnoha vnějších věcí. Nepatrná maličkost působí často v tísnivých poměrech veliké štěstí. Nedá-li se lidem něčeho vnitřně, nedosáhne se tímto způsobem štěstí. A pak člověk miluje to, co je zvláštní, a touží po tom, co jiný nemá. Vždyť i my již jako hoši jsme se brodili bahnem vyschlého rybníka k Vyšatům na rybíz, až z toho bývaly vždy soudy. Ale lákalo nás to zase jako Kolumba neznámé země.

Němci se brání, aby socialismus a bolševictví nerozleptaly jejich život. Německý filozof Pressler praví, že kněz, šlechtic, důstojník a sedlák jsou zbytky nejvyšší minulé kultury. (26. května 1927)

Společenství Ducha si představoval jako dílo duše, na němž obec lidská pracuje od věků:

Duše nikdy nestaví jen pro sebe. V místech, kde ona buduje, je prostor naplněn tisíci rukama, vyzdviženýma ze všech staletí, které se potkávají v tisknutích

věčného bratrského znamení a podávají své dílo jedna druhé. Je to žhavá činnost, ohromující, z níž vrací se vzpomínka němá a zastrašená, k smrti rozechvěná nárazy tisíce kladiv, oslepená bílými propastmi výhní, řinčením nástrojů tajemných dílen, povely letícími v žáru, horečkou dechů tisíců, pochody přicházejících a odcházejících a písněmi těch, kteří už stavějí ve výši. (*Perspektivy*, sbírka esejů *Hudba pramenů*, 1903)

Rozeznává však i úklady, jež na cestě k této přirozené všelidské obci jsou nastraženy. Střet individualismu s kolektivismem, docházely i první kusé zprávy o tom, co se děje v Rusku:

Maeterlinck praví, že lidé mohou upadnouti do stavu úplně živočišného. Nyní se k tomu činí náběhy tím, že všechno směřuje ke kolektivismu. Všechno se nivelizuje, všechno odlišné se neuznává a odstraňuje. Dnes dokonce chtějí i zakročovati v tom, aby se nedával život bytostem, které nejsou dosti silné, aby život snesly. K tomu by byla nejlepším prostředkem sebevláda.

I v Tyršově sokolství platí: „Vše pro celek, jednotlivec nic!“

Může tak nastati stav, jaký nastal při pronásledování měkkých termitů tvrdými vítěznými mravenci, před nimiž termité prchli do podzemí, kde se živí buničinou. Tam si staví žulové kobky s dělníky, s většími obránci, královnou a trubcovitými příslušníky, jak jest tomu u včel, u nichž je také všechno zařízeno pro celek.

Obě tyto myšlenky zpracovávala náboženství evangelické i katolické. Obě náboženství by byla ráda spojila individualismus s kolektivismem.

Bolševismus je jed, kterého nesmí být mnoho, aby jej tělo lidstva sneslo. I lidské tělo vyrábí podivné látky a jedy. Nesmí jich však býti také nad určitou míru, aby organismus neonemocněl. (8. června 1927)

Již za doby Otokara Březiny, jakkoliv nám připadá období První republiky idylické, se objevoval konzum usmrcující ducha člověka a vnitřní život duše. Když četl knihu Petra Chelčického *Boj duchovní a Trojí lidé*, cítil jeho horký dech, když Chelčický praví, že „všechno v tomto životě je dílem ďáblovým, který se neprojevuje jen ve zlých činech, ale i ve ctnosti“. Ať ženu milujeme nebo nenávidíme, všechno je dílem ďáblovým. Člověk nad ním nezvítězí, ale má se z něho hledět vyplésti jako ze sítě. Chelčický také praví, že meč knězi nesluší ani na obranu, neboť jest tomu tak, jako by nutil pekaře, který nenapekl chleba, aby jej prodával. Chrání-li se mečem dílo knězovo, nemůže povstati chléb duchovní. Jak jej má pak prodávati, když jej nemá?

Březina vnímá dosti ostře problém blahobytu v oné podobě, jak jej chtějí doručit socialisté, aniž by předem pracovali s člověkem. Píše: „Není možno, aby lidstvo nepochopilo, že

posavadní hospodářství národů znamená ztráty nejjemnějších radostí a ohrožení celé duchové žně země“ (*Cíle*, sbírka esejů *Hudba pramenů*, 1903). Strojová masová výroba nahrazující manufaktury, těžká hospodářská krize let dvacátých, to vše jej zasáhlo a nutilo se zamýšlet nad budoucím uspořádáním společnosti.

Náboženství obracelo mysl lidí k věcem nadzemským. Není-li ho, obrací se mysl k věcem pozemským, které mají již zde na zemi dáti lidem štěstí.

Fašismus chce učiniti předně svůj národ šťastným, chce učiniti nejdříve pořádek ve své domácnosti. Praví, že bude pak celé lidstvo šťastno, učiní-li tak každý národ.

Komunisté chtějí učiniti šťastnými všechny lidi a celý svět na základě třídním. Těm jsou bližší příslušníci stavu, kdežto fašistům příslušníci národa. Praví, že každý národ má jinou povahu a názory. Stanovisko toto je vyšší.

Naše doba stůně na realismus. Všechno se žene jen za jídlem, a kde se dává, tam odstrkuje jeden druhého, aby sám dostal co nejvíc. Všechno duchovní, mystické je ve vyhnanství. (27. ledna 1926)

Paušalizující sociální inženýrství, jak jej chtěli praktikovat komunisté, se mu přičí, neboť vidí, že každému národu je třeba jiného vedení a je třeba se postarat nejprve o sebe, aby pak mohl člověk účinně pomáhat jiným, což platí i pro národ. Duch v naší době přebývá ve Vystrkově. Na oltáři vidí jídlo, sex a zábavu – je tomu dnes jinak?

O spolupráci těla a ducha tu píše: „Naše podvědomí nás chrání, abychom za těžkých okolností nepodlehli, tím, že na nás hodí nemoc. Situace se ihned mění a my jsme zachráněni“.

Servítek si nebere, ani když porovnává Masaryka a Mussoliniho a vidíme z toho, že fašismus, jak jej viděl v úhlu své doby, pro něj představoval naději:

Mussolini vydal tyto dny krásné vlastenecké provolání k Italům u příležitosti sedmisetletých oslav sv. Františka z Assisi.

U nás se takový duch jako Mussolini nyní nenarodil. V Masarykovi se nám narodil duch opačný. Zrodí se u nás v budoucnu fašistická doba, která nám dá našeho Mussoliniho, který by byl povznesen nad každou jednostrannost? (6. února 1926)

Březina ve svém vidění přeskočil i katastrofy druhé světové války a sice nedohlédl již za svého života hrůz komunismu, takže někde se jeho *proroctví* teprve mají naplnit, ale jinde je

vidíme už jako žité:

Pak přijde čas, kdy národnostní otázky ustoupí otázkám hospodářským. V této době se stanou Němci spojenci Slovanů a učiní tak protiváhu mohutné síle angloamerické.

Pak o odstavec dál se pouští do ještě odvážnější analýzy (psáno v den prvního výročí vyhlášení republiky, 28. října 1919):

Němců se nemusíme báti, ti nám tak příliš neuškodí. Angličané a Francouzové se musí proti nim brániti mírem. My Čechové se proti nim bráníme jako nejzápadnější výspa Slovanstva dobře a s úspěchem již po několik staletí. Nic nám nevzali, ba i za rakouské vlády byli bychom jim vzali všechny poněmčené osady. Jsme plni německého ducha, naše časopisy jsou plné jejich otravných plynů, a proto jsme proti jejich jedu silně imunní. Nás německý duch nezničí, kdežto Rusy Marxovy myšlenky omráčily. Dobrák Rus zahazoval ihned zbraň, opouštěl zákopy a chtěl se se všemi lidmi hned bratřiti a objímati. Ruská mysl byla odpočinutá, proto v ní západní ideje vybuchely do rozměrů tropických.

Nastává vůbec doba, kdy se nebude válčiti zbraní, ale duchem, kdy se pozná, že nebezpečí je v nás samých, v našem srdci, v nedostatku lásky. Největším nebezpečím jest, nebudeme-li sami sebe milovati.

V budoucnosti se musí na našich školách vyučovati ruskému jazyku, tak jak se nyní vyučuje jazyku německému. Každý obchodník jej musí znáti, musí mu býti běžný.

19. září roku 1923 si znamená do svého deníku: „Dle posledních voleb (16. 9. 1923) je polovina voličů v socialistických řadách. Jak se udrží nynější třídy mezi lidmi, když je jich polovina v řadách těch, kteří třídy potírají!“ Vytýká Slovanům, že neumějí „svorně a poslušně pracovat na společném díle... jsou nakloněni jinému světovému pořádku, socialismu a komunismu, kde se nemusí krotiti“.

I běžný život dostává se do hledáčku Březinova v tomto povzdechu, když vidí konec tradic (vztah k půdě a její vzdělávání), jak jsou staré kořeny zpřetrhávány a nový plevel se plazí českou společností:

Před dvěma staletími byla lidem hudba nutna. I v Jaroměřicích se prováděly opery. Dnes již nutna není. Dnes jsou lidem nutny elektrotechnika, automobily, aeroplány, kina a moderní tance. Všechno proto utíká z venkova do velkých měst.

Moderní tance jsou snad na místě ve velkých městech. Tam se lidé vyčerpávají v kancelářích a obchodech až po krajní mez výkonnosti a pak večer touží po něčem, kde by si duch odpočinul a kde by se přece ještě mohl projevovati. (17. září 1924)

Zajímavou historickou poznámku čteme i o dění v Rusku:

Komunisté slibují svými řády radost a štěstí, zatím se však ani se stávajícími řády neumějí vyrovnati. Ze u nich v Rusku není dobře, jest svědectvím to, že nejlepší ruští lidé, literáti, učenci, přírodopisci a technicové jsou za hranicemi a nechtějí se tam vrátit, poněvadž je tam čeká smrt. Kdyby tam bylo dobře, jak se říká, tu by se tam lidé sami vraceli.

I paní Merežkovská odjela z Ruska. Když odjížděla, setkala se s jemným básníkem Blokem, s nímž se dříve stýkala, a který byl nyní bolševikem. Ten k ní ostýchavě přistoupil a políbil jí ruku. Pravila mu s úsměvem: „To se nyní nedělá, odjíždím z Ruska podvodně!“

Blok zůstal v Rusku. Dostal pak z hladu bouli a z ní otravu krve a zemřel.

Dnešní sociální hnutí se zastaviti nedá. Jakmile se pohne masami lidu, jde pohyb dále, až nějaká katastrofa jej zastaví. Přejde někdo, kdo všechno rozbije. Do toho stroje dá však lidi potom ne Evropa, ale Asie, která má lidi pevnější, vytrvalejší. (12. října 1924)

V tom spatřujeme celý obchodní kolotoč asijský, od Japonska přes Indii a Jižní Koreu až k dnešnímu povstávajícímu strašidlu: Číně.

Mnohokrát si stěžuje na poměry ve školství (!) a vzdělávací politiku vůbec: „Dnešní přednášky osvětových komisí jsou příliš roztříštěny a není z nich vůbec nic. Nařídili to po převratu socialisté, kteří chtěli lid vzdělávati ‘snadno a rychle’. Ono však nic nejde snadno a rychle. Všechno, čemu se člověk učí, jde těžce a pomalu. Kdo chce něco snadno a rychle, je podvodník“.

Pro emancipaci žen měl sice pochopení, ale tušil nebezpečí skrývající se v přílišné intelektualizaci ženské citlivosti: „Dnešní doba si vynucuje, aby se ženy osamostatňovaly, a žene je do různých činností a studií, jež jim dávají velkou kritičnost a rozvíjejí v nich více rozum na úkor citu a snu. Tím se začíná u nynějších žen jevití převaha intelektu nad citem, jak jest tomu u mužů. Bude-li muž chtít ženu, která by ho svou odlišností trápila“, dodává vtipně nakonec, „bude si jí muset v budoucnosti hledati mezi divochy nebo mezi prostým lidem“.

Na sklonku svého života byl Březina čím dále kritičtější vůči Masarykovi, vyčítá mu, že se

chová „jako monarcha“ a nikdy k sobě nepozval ani Kramáře, třebaže cizích novinářů a politiků tam byly zástupy:

Masarykovi nešlo o převrat a svobodu národa. Ve své Světové revoluci se přiznává, že šlo o povalení césaropapismu.

Masaryk je člověk ušlechtilý, ale národu nerozumí. Stále přijímá jen cizince a německé redaktory, ale aby pozval Holečka nebo nějakého českého vlastence, to se nestalo. Ani Kramář nebyl k němu nikdy pozván.

Jako socialista chce Masaryk pomáhati jen socialistům. Ti však nepotřebují pomoci, neboť dnes utiskováni nejsou. Spíše utiskují sami druhé. Dřívější vrchnosti byly lidštější, než jsou nynější socialisté. Ty se dobře postaraly o zestárlé služebníky, jak to lze viděti například v Jindřichově Hradci, kde byl pro ně zřízen vrchností chudobinec se vším zařízením.

Dnešní specialisté, kteří mají v obcích vládu, se o své příslušníky málo starají; chudobince v obcích jsou nedostatečné. Více se starají o své diety.

Chudí lidé by měli býti umístováni ve stáří v domcích na účet kolektivu, kde by se o ně někdo staral.

Svým sklonem k socialismu pracuje Masaryk, aniž by věděl, k zániku státu. Pěstuje jej jako umělou kulturu. Jako by byl nástrojem síly, která pracuje na našem zániku. Není jisto, udrží-li všechno jeho nástupce. Již v mládí vytkl si Masaryk úlohu mravokárce a v ní jde bez úchytky celý život, až k nejvyšší moci. (25. dubna 1926)

2. června 1926 si poznamenal, co nedávno napsal přírodopisec Velenovský: „Evropa a Amerika spějí do zkázy svým vykypělým technickým rozvojem. Proudý bledých, nenávisných lidí vycházejí ve velkých městech z továren, kde nelze na křižovatkách bez obavy přejíti. V tomto věčném neklidu jsou nervy lidí stále napjaty a činí z nich lidi choré a nenávisné, revolucionáře nebo alkoholiky“.

Březina vidí, že „lidé oceňují všechno podle síly“. Sám si však více cení práce:

Nejlépe je bojovati prací. Aby mohl každý klásti kámen ke kameni, tj. aby mohl konati svou práci, musí přijíti velcí duchové a učiniti bezvětrí a klid a zavésti řád, aby ti ostatní mohli pracovati. Takoví duchové byli Ježíš, Buddha, v Itálii nyní Mussolini a jiní významní duchové. Takoví lidé mají něco, co ostatní nemají, co pochází z Tajemství.

Mussolini je podoben Napoleonovi. Byl venkovským učitelem, ale nechal toho. Šel

do Švýcar a třel tam bídu. Italští dělníci mu pomohli. Začal si všimati socialismu a byl pak zavřen a tu začal studovati němčinu. Dostal se až k Nietzschevi a radikálnímu socialistovi Sorelovi a tak si osvojil imperialistický pojem socialismu. Pak začal vydávati časopis a vláda ho poslala za hranice.

Když začala válka, vydali socialisté k Italům vyzvání, aby nebojovali. A tu se v Mussolinim něco ozvalo. Přihlásil se do italského vojska. Byl několikrát raněn a dlouho se léčil. Tenkrát začal v Itálii velký nápor komunistů. A tu se Mussolini odvrátil od socialismu a začal kolem sebe probouzeti cit nacionalistický. Nacionalisté si pak vzali za znak spojené pruty, „fasci“. Kde bylo třeba, tu všude radil Mussolini k osobním zakročením. Fašisté pracovali na polích, v hospodářstvích, továrnách, na elektrických drahách, všude tam, kde socialisté zastavovali provoz.

Pak zavedl Mussolini řád a poslušnost. Fašisty rozdělil ve skupiny po desíti a svolal je do Říma. Několikahodinové proudy tam provolaly slávu králi a vlasti. Mussolini byl pak povolán ke králi a učiněn diktátorem. Ten pak poslal fašisty domů a zařídil v Itálii pořádek. (20. října 1926)

Máme se však vzdát práce, usilování o nápravu člověka, třebaže na prvním místě má jít vždy nejprve o nás samotné? „Dvoje práce roste pod našima rukama: práce pro čas a pro věčnost. Práci pro věčnost provází tajemný obdiv a sláva, dvě svědectví, která jsou nám dána, abychom nepochybovali o své nesmrtelnosti“, píše Otokar Březina v eseji *Perspektivy (Hudba pramenů*, 1903). Tato Březinova pozdní slova jsou jakoby jeho závěti:

Vzdáti se něčeho pro něco vyššího není tak tragické. Tragičtější je vzdáti se neznámého.

*

Emilie Lakomá: *Úlomky hovorů Otokara Březiny*. Jota & Arca Jimfa, Brno 1992.

Převzato ze stránek Okultura.cz